

T. HORVÁTH ÁGNES

Maorianus császár bukása

Flavius Iulius Valerius Maorianus¹ (457-461) volt a Nyugat-Római Birodalom utolsó, igazán kiemelkedő uralkodója. Egész pályafutására a korszak másik nagyszabású politikusával, Ricimerrel² folytatott hatalmi harc nyomta rá a bélyegét. Politikai sakkjátszmájuk előbb kompromisszummal zárult³, majd úgy tűnt, hogy kettejük közül Maorianus kerekedik fölül. Első lépésben a hadsereget vonta ellenőrzése alá, s ezáltal elszigetelte Ricimert a közügyektől. Térnyerésének eredményeképpen a hadsereg 457. április 1-jén kikiáltotta caesárrá⁴. Ettől a pillanattól fogva Ricimer fokozatosan háttérbe szorult, az ő befolyása pedig fokozatosan növekedett. Az itáliai hadsereg és a senatus támogatásának kézzelfogható bizonyítékaként 457. december 28-án a senatus Augustusnak kiáltotta ki⁵. Hatalma ekkor még csak Itáliára korlátozódott. Nagyralátó munkába kezdett; célul tűzte a nyugati birodalom egységének helyreállítását, császári hatalmának elismertetését a hispaniai és galliai romanizált és barbár lakossággal. A terv merész volt, hiszen mint a gallo-római arisztokráciát képviselő Avitus császár gyilkosa, nem örvendett különösebb népszerűségnek a provinciális lakosság körében. Hispaniát és Galliát mégis sikerült újra szoros szálakkal Itáliához kapcsolnia. Gallia „visszahódítása” még halála után is tartósnak bizonyult. Ezt a feladatot, ami Ricimernek mind ez ideig nem sikerült, remek diplomáciával oldotta meg, s így újabb lépéselőnybe került riválisával szemben. Újjászervezte a birodalmi közigazgatást, törvényeivel szabályozta a városok igazgatását, a pénz- és adóügyeket⁶. A nyugati birodalom helyzete biztatóan alakult. Ekkor Maorianus egy újabb nagyszabású vállalkozásba kezdett, az Itáliát, Galliát és Hispaniát egyaránt fenyegető vandál állam elleni hadjáratba. A korszak számos kutatója egyetért abban, hogy Maorianus bukásának oka közvetlenül vagy közvetve, de ez a hadjárat volt⁷.

A hadjárat anyagi alapját a Maorianus által szabályozott adójövedelmek⁸ jelentették. Eme sokoldalú intézkedések ellenére sem lehetett könnyű a vállalkozáshoz szükséges pénzügyi fedezet biztosítása. Maorianus tehetségét dicséri, hogy mégis megépült Ravennában és Messanában egy 300 hajóból álló flotta⁹, s ezzel párhuzamosan a szövetségeseiből a császár zsoldos hadsereget is toborzott¹⁰. Mielőtt megkezdte volna a hadműveleteket, rendezte a birodalom helyzetét veszélyeztető egyéb ügyeket: előbb a burgundokat, majd a nyugati gótokat győzte le¹¹.

II. Theoderichkel megkötött új szövetsége¹² arra is biztosíték volt, hogy ki ne alakulhasson egy Rómával szembeni tartós szövét-vándál-nyugati gót koalíció¹³.

Maiorianus körültekintő diplomataként készítette elő a vandálok elleni támadást. Hatalma erejével együttműködésre készítette a galliai arisztokráciát, fegyverrel szövetségbe kényszerítette a barbárokat, és helyreállította a kapcsolatokat a Kelet-Római Birodalommal is.

Kétfrontos háborút tervezett. Marcellinust¹⁴, a dalmáciai comes rei militaris megnyerte már a hadseregtoborzás alatt, most Szicília védelmére rendelte, hogy onnan támogassa a főserg és a flotta lybiai átkelését és hadmozdulatait.¹⁵ Szövetségesei – Nepotianus¹⁶ magister militum és II. Theoderich nyugati gót király vezetésével – a vandál szövetséges szövét ellen harcoltak¹⁷.

Ebből az egész nyugati birodalmat megmozgató vállalkozásból szinte sértő módon maradt ki a nagy ellenfél, Ricimer. Annak deklarálása ellenére, hogy a hadügyeket közösen intézik, 458-tól nincs tudomásunk olyan esetről, amelyben Ricimer személyesen járt volna el. Úgy tűnt, hogy annak ellenére, hogy magister militum és patriciusi címét megtartotta, Maiorianus már véglegesen félreállította őt. Erre utal az is, hogy a legmagasabb állami és katonai tisztségekbe a császár saját híveit, köztük Ricimer ellenségeit nevezette ki¹⁸. Természetes az is, hogy ezek után nem kívánta esetleges hadi sikerekkel feltámasztani vagy megerősíteni patriciusa mulandóban lévő népszerűségét. Nem lehetünk biztosak benne, hogy vajon abban hitt-e a császár, hogy egykori riválisát végképp legyőzve, az híven fogja szolgálni őt, vagy épp ellenkezőleg, továbbra is ellenfelének tekintette, s árulásától tartva nem vitte magával. Mindenesetre tény, hogy a 459-re consullá választott Ricimer Itáliában maradt¹⁹.

Maga a hadjárat 460 májusában kezdődött, amikor a császár a Pireneusokon átkelve Caesaraugustán át Carthagi Novába tartott, ahová a flottát rendelte²⁰.

Geiserich, a vandálok királya amikor értesült a fenyegető előkészületekről, előbb kedvező békefeltételek felajánlásával próbálta meg lelassítani az eseményeket, majd hogy ezt elutasították, preventív lépéseket tett: a maurusok földjére várható szárazföldi erőkkal szemben a „felégetett föld taktikájához” folyamodott, végigpusztította a vidéket, s megmérgezte az ivóvízben amúgy sem bővelkedő vidék kútjait²¹. Ezzel gyakorlatilag már meg is akadályozta az afrikai hadműveleteket.

A szárazföldi hadtestekkel párhuzamos vonalon felvonuló flottát pedig Karthago-Spartaria mellett egy rajtaütés során elrabolták²². A lybiai átkeléshez a megmaradt hajók már nem voltak elegendők²³.

Szükszavú forrásaink nem sok támpontot nyújtanak e villámgyorsan meghíúsított hadjárat értékeléséhez. Hydatius árulást gyanít az események alakulása mögött²⁴, de egy nagy létszámú hadsereg és flotta egyidejű felvonulása nem valószínű, hogy rejtve maradhatott Geiserich ligur partokat

fosztogató portyázói előtt. A flotta elrablása sem új a vandálok részéről, most egy 439. évi sikeres karthagói rajtaütést ismételték meg²⁵, tehát sem a felvonulás útvonalát, sem a hadjárat esetleges végrehajtását nem kellett elárulnia senkinek.

A balul sikerült vállalkozás eredménye egy 461-ben megkötött, Róma számára kedvezőtlen megegyezés lett²⁶, amelyről keveset tudunk. Maorianus feltehetően lemondott az afrikai területek feletti római felügyeletről, Geiserich pedig minden valószínűség szerint ígéretet tett a kalózkodás beszüntetésére. Mindössze ennyi az, amire mindenképpen következtethetünk a későbbi események ismeretében. H.–J. Diesner azonban még ennél is többet feltételez: tudni véli annak az ígéretét is, hogy Maorianus felbontja szövetségét Marcellinusszal és beleszólást enged Geiserichnek a római trónöröklésbe is²⁷.

A vállalkozás sikertelensége és a kedvezőtlen béke láthatóan nem törte le Maorianust. Egy darabig még Galliában maradt, s szokásos aktivitással vitte tovább az állam ügyeit; ünnepi játékokat rendezett Arelatében, lakomákat adott. Itt, Arelatében a császár nyíltan a Róma-barát galliai arisztokrácia mellé állt²⁸. Maga mellett tudhatta tehát továbbra is a gallo-római arisztokrácia egy részét, s változatlanul számíthatott Rómára és Itáliára is. Ebbe a háborús kudarcba tehát nem kellett volna szükségképpen belebuknia, ha az események ilyenén fordulata nem hajtotta volna Ricimer malmára a vizet. A mellőzni próbált politikai ellenfél azonban legalább olyan erős egyéniség volt, mint maga a császár. Mindvégig megmaradt hatalmi riválisának, s az energikus Maorianus előretörésekor bölcsen kivárta a cselekvése számára kedvező történelmi pillanatot. Annak mindenképpen világosnak kellett lennie számára, hogy ha nem akar Aetius vagy Stilicho sorsára jutni, akkor nem adhat újabb lehetőséget a császárnak, hogy továbbra is háttérbe szorítsa, vagy egyenesen félreállítsa. Csendben kiépítette saját híveinek körét²⁹, hiszen a visszaéléseket erős kézzel felszámoló Maorianus nemcsak támogatókat, hanem ellenfeleket is szerzett, s ezekre Ricimer bizton számíthatott. Mindenképp ki kellett használnia Maorianus legelső kudarcát. A vandál hadjárat sikertelensége a Maorianustól való szabadulás lehetőségét jelentette Ricimer számára. Kettejük végső összecsapása Shakespeare tollára illő történet. Amíg a császár Galliában maradt, és további lehetséges szövetségesek megszerzésével foglalkozott, Ricimer várt. Ezzel a kivárással elérte azt, hogy az uralkodónak még csak gyanúja sem támadt esetleges hűtlenségét illetően. Amikor Maorianus Arelatéból vissza kívánt térni Rómába³⁰, birodalmában mindenütt béke volt, ezért a túlságosan sok pénzt felemészítő zsoldos csapatokat elbocsátotta. Ez végzetes hibának bizonyult. A csupán személyes testőrségének kíséretében útnak indult császárt Liguriában Ricimer (vagy hívei) fogságba ejtették³¹. 461. augusztus 2-án Ricimer lemondatta a hatalomról, majd augusztus 7-én, Dertonában, a Hira folyó mellett megölette³². A császár Ricimer propagandája szerint dizentériában halt meg³³, de forrásaink egybehangzóan ál-

lítják, hogy az uralkodó halálának közvetlen oka Ricimer volt, aki vagy mint III. Valentinianus Aetiusszal, személyesen végzett ellenfelével, vagy mint a korszakban mások, egyszerűen megölette³⁴.

Maiorianus halálának oka a senatus, a hadsereg, Maiorianus és Ricimer kiegyensúlyozott hatalmi törekvéseinek felborulása volt. Maiorianus határozottsága és uralkodói rátermettsége miatt nem tűrt társat maga mellett a hatalomban. Uralkodása a Nyugat-Római Birodalom restaurálására tett utolsó erőteljes kísérlet volt, s semmiképpen sem érthetünk egyet L. Vassili véleményével, mellyel azt bizonyította volna, hogy egyetlen római császárnak sem lehetett semmi reménye a problémák Róma számára előnyös megoldására³⁵. Maiorianus olyan császára volt nyugatnak, hogy volt, lehetett volna lehetősége erre. Személyes tragédiája, hogy politikai ellenfele hozzá hasonlóan erős egyéniség volt, aki ugyanúgy nem tűrte a hatalom megosztását, mint ő maga. A Birodalom tragédiája pedig az, hogy Ricimer nem az építés, a birodalom restaurálására való törekvés, hanem saját karrierjének embere volt. Így a birodalom problémáinak pozitív megoldási lehetősége Maiorianussal elveszett, s Róma irányítása a „császárcsináló Ricimer”³⁶ mozgatta bábcászárok kezébe került, akik egyre nagyobb teret engedtek a barbár önállósodási kísérleteknek.

JEGYZETEK

1. W. Ennslin: „Maiorianus” PW-RE XIV. (1928.) 584-590. A. Demandt: „magister militum” PW-RE Suppl. XII. (1970.) 683. J. B. Martindale: *The Prosopography of the Later Roman Empire II*. A. D. 395-527. Cambridge, 1980. „Maiorianus” 702-703. (=PLRE II.)
2. O. Seeck: „Ricimer” PW-RE IX. (1914.) 797-799., A. Demant: 1970. 673. PLRE II. 1980. „Ricimer 2”, 942-945.
3. 457. február 28-án Ricimer patricius, Maiorianus magister militum lett. *Vö. Fasti Vind. Prior. a. 457. (cons. Ital. 582. ed.: Th. Mommsen, MGH AA IX. 1892. 305): „Ricimer mag. mil. patricius factus est pridie KI. Marcias et factus est Maiorianus mag. mil. ipso die”. Sidonius Apollinaris Carm. V. 378. 384. (ed.: Loyen, A.: Paris, 1960. I. 42, 43).*
4. *Fasti Vind. Priorest, 457 (cons. Ital. 583. MGH AA IX. 305.): „levatus est imp. d.n. Maiorianus kald. April. in militaro VI in campo ad columellas” Marcellinus comes, Chron a. 457 (ed.: Th.*

- Momsen, MGH AA XI. 87) /Leonis/ „voluntante Maiorianus apud Ravennam Caesar est ordinatus”.
5. Nov. Maioriani I. 458. jan. 11. (ed.: Th. Mommsen–P. M. Meyer: Theodosiani libri XVI. Berlin, 1905. II. 156). „Imperatorem me factum, patres conscripti, vestrae electionis arbitrio et fortissimi exercitus ordinatione cognoscite”, Sidonius Apollinaris Carm. V. 386-388: „postquam ordine vobis ordo omnia regnum dederat, plebs, curia, miles et collega simul”.
 6. Nov. Maioriani I–XII. (Theodosiani libri XVI. et Leges Novellae ad Theodosianum pertinentes, ed.: Th. Mommsen–P. Meyer, Berlin, 1905.)
 7. J. M. O' Flynn: *Generalissimos of the Western Roman Empire*, Edmonton 1983. 110, J. B. Bury: *History of the Later Roman Empire ... I*. London, 1923. 332, L. Schmidt: *Die Ostgermanen*. München, 1941. (1969.) 484 stb.
 8. Nov. Mai. II. (458. márc. 10. Ravenna). Az adóhátralékok eltörléséről. Nov. Mai. III. (458. máj. 8. Ravenna). A városok védelmezőiről. Nov. Mai. V. (458. szept. 4. Ravenna). Az elhagyott javakról és a száműzöttek vagyonáról. Nov. Mai. VII. (458. nov. 6.) A decuriókról ... vö. E. Demougeot: *La formation de l'Europe et les invasions barbares*. II. Paris, 1979. 583.
 9. Johannes Antiocheus, *Fragmenta* ed.: C. Müller, FHG. frg. 203, Priscos, *Fragmenta*, ed.: C. Müller, FHG. frg. 27. 460. Sidonius Ap. Carm. V. 470-483.
 10. Sidonius Ap. Carm. V. 470-483., Priscos, frgü 27(36), Joh. Antioch. frg. 203.
 11. Sidonius Ap. Carm. XIII. 20, E. Stein: *Histoire de Bas-Empire*. Bruxelles, 1959. 559.
 12. Hydatius, *Chronikon*, ed.: Th. Mommsen, *Chron. Min.* II. 197. 31, Joh. Antioch. frg. 203, Priscos, frg. 27.
 13. Maiorianus ezzel a szövetséggel felbontotta a nyugati gótok és a vandálok 458-ban kötött szövetségét (Sidonius Ap. Carm. V. 441-482), melyben a szvéveket is meg akarták nyerni. (Hydatius, 192.) Vö. L. Vassili 1936. 561. A rómaiakkal kötött szövetséggel II. Theoderich csak nyert, mert megtarthatta eddigi hódításait, s lehetősége nyílt hispaniai terjeszkedésre is. Vö. L. Vassili: *La figura Nepoziano e l'opposizione ricimeriana al governo imperiale de Maggoriano*. Athanenaem, Pavia, IVs 14 (1936.) 59. Priscos, frg. 27, E. Stein 1959. 379.
 14. W. Ensslin: „Marcellinus 25” *PW-RE* XIV. (1930.) 1446. PLRE II. „Marcellinus 6” 709. Vö. Várady L.: *Das letzte Jahrhundert Pannoniens (376-476)*, Budapest, 1969. 342, P.E. Wozniak: *East*

- Rome, Ravenna und Western Illyricum (454-536), A. D. Historia 30 (1981.) 351-382.
15. Vö. A. H. M. Jones: The Later Roman Empire (284-602), Oxford, 1964. 241.
 16. PLRE II. 1980 „Nepotianus 2” 778.
 17. Hydatius, 198, 201-208, vö. E. Stein 1959. 379.
 18. Vö. H. Meyer: Der Regierungsantritt Kaiser Maiorians. Byzantinische Zeitschrift 62 (1969.) 8, L. M. O'Flynn 1983. 108. Nov. Mai, I. 10.
 19. W. Ensslin: Zum Heermeisteramt des spätromischen Reiches. III. Klio 24 (1931.) 501, H. Meyer 1969. 8. J. M. O'Flynn 1983ü 108, 110.
 20. Hydatius 200. Chronica Caesaraugustana (ed.: Th. Mommsen, Chron. Min. II.) 460 (222).
 21. Priscos frg 27., vö. E. Stein 1959. 379.
 22. Hydatius 200., Chronica Gallica a. 551 (ed.: Th. Mommsen, Chron. Min. II.) 460, 2. (232).
 23. Vö. Várady L.: Későrómai hadügyek és társadalmi alapjaik Budapest, 1961. 253.
 24. Hydatius 200.
 25. Várady L. 1961. 253.
 26. Hydatius 200-209, Joh. Antioch. frg. 203, Chron Caesaraug. 460. Mar. Aventic. 460.
 27. H.-J. Diesner: Das Vandalenreich. Leipzig, 1966., E. Stein 1959. 379., Ch. Courtois: Les Vandales et l'Afrique. Paris 1955. 299, L. Vassili: La strategia di Maggiorano nella spedizione gallico-vandalica RFSCI 14 (1936.) 299.
 28. Sidonius Ep. I. 11, R. Cessi: Marcellino e l'opposizione imperiale romana sotto il governo Maioriano. Atti dRi Veneto 75,2 (1915-1916) 1489.
 29. Hydatius 210.
 30. Hydatius 210, Chron. Gall. 635.
 31. Joh. Antioch. frg. 203., Hydatius 210, J. M. O'Flynn 1983. 110, E. Stein 1959. 380.
 32. Fasti Vindabonenses Priores (ed.: Th. Mommsen, Chron. Min. I.) 461 (588). Joh. Atioch. frg. 203, Hydatius 210. Cassiodorus, Chronica (ed.: Th. Mommsen, Chron. Min. II.) 1274. (461), Nicephorus Callistos, Eccl. hist.
 33. J. M. O'Flynn 1983. 110, M. Grant: The Roman Emperors. New York, 1985. 317.
 34. L. 32. jegyzet.
 35. L. Vassili 1936. 66.
 36. J. M. O'Flynn 1983. 104. „Ricimere the Emperor-Maker”.